

THE GAME IN THE MUSIC EDUCATION OF THE LITTLE STUDENTS

Marian Angelov

Sts. Cyril and Methodius University of Veliko Turnovo – Vratsa Branch, Bulgaria, angelov.m.n@abv.bg

Abstract: The full accumulation of musical competencies is most effective in practical activities, where children gradually develop their abilities, gain ideas and realize the meaning of concepts, while at the same time playing and having fun. The aim of the development is to study and characterize the manifestations, polysemantic meaning and possibilities of the game in music education in young students. As a result of the semantic contexts of the concept of "game technology" presented by different authors in the educational process, we can determine the relationships of interconnections and differences between "game technology" and the characteristics: game methods and forms of learning; game process and form of organization of the activity; game components and procedures for guiding and managing children's play; game education, development and entertainment through the use of modern learning technologies. To make sense of and reinforce the elements of musical expression, the music teacher often relies on the game component. Rhythmic models in game form help to understand the relationship between tonal durability and appearance when recording notes, and learners are often guided by graphic or audio recording. The games for mastering the notes as a sign of durability support the mastering of the temporal relations in music and are extremely useful for the development of logic, analytical and combinatorial thinking. The report examines and analyzes some story-based role-playing games on program music with a clear plot line and vivid illustrativeness to build skills for elementary analysis of musical imagery. The game in music education can include various activities, expressed in a syncretic relationship between cracking, playing children's musical instruments, dance movements, text performance, sound imitations and more. Linking it and interacting with other musical activities allows combinations of possibilities and options for various game-like forms of work. The musical game stimulates ingenuity and reaches the desired seriousness. As a result, players perform complex mental operations and enter into complex communicative relationships through which to show their successes and capabilities, to express themselves. The game in the music lesson should contain not only an interesting game action, but also require a certain intellectual effort on the part of the learners. The realization and experience of the game through music influences and prepares the young students for their further development and builds an emotional and aesthetic attitude towards the world around them.

Keywords: game technology, music training, activities

ИГРАТА В МУЗИКАЛНОТО ОБУЧЕНИЕ НА МАЛКИТЕ УЧЕНИЦИ

Мариан Ангелов

Великотърновски университет "Св. св. Кирил и Методий" – Филиал Враца, България,
angelov.m.n@abv.bg

Резюме: Пълноценното натрупване на музикални компетентности е най-резултатно при практическите занимания, където децата постепенно развиват способностите си, натрупват представи и осъзнават смисъла на понятия, докато едновременно с това играят и се забавляват. Целта на разработката е да се изследват и характеризират проявления, полисемантично значение и възможности на играта в обучението по музика при малките ученици. В резултат на представените от различни автори смислови контексти на понятието „игрова технология“ в образователния процес, можем да определим отношения на взаимосвързаности и различия между „игрова технология“ и характеристиките: игрови методи и форми на обучение; игрови процес и форма на организация на дейността; игрови компоненти и процедури за ръководство и управление на детската игра; игрово възпитание, развитие и развлечение чрез използване на съвременните технологии за обучение. За осмисляне и затвърдяване елементите на музикалната изразност, учителят по музика често залага на игровия компонент. Чрез ритмичните модели в игрова форма се подпомага осъзнаването на съотношенията между тоновите трайности и външния вид при записване на нотите, като обучаваните често се ръководят от графичен или аудиозапис. Игрите за овладяване на нотите като белег за трайност подпомагат усвояването на времевите отношения в музиката и са изключително полезни за развитие на логиката, аналитичното и комбинативно мислене. В доклада се разглеждат и анализират някои сюжетно-ролеви игри върху програмна музика с ясно изразена сюжетна линия и ярка илюстративност за изграждане на умения за елементарен анализ на музикалната образност. Играта в обучението по музика може да включва различни активности, изразяващи се в синкретично отношение между пляскане, свирене с детски

музикални инструменти, танцови движения, изпълнение на текст, звукоподражания и др. Обвързването ѝ и взаимодействието ѝ с други музикални дейности позволява съчетания от възможности и варианти за разнообразни игроподобни форми на работа. Музикалната игра стимулира изобретателността и се стига до така търсената сериозност. В резултат на това играещите извършват сложни мисловни операции и встъпват в сложни комуникативни взаимоотношения, чрез които да покажат своите успехи и възможности, да излязат себе си. Играта в урока по музика трябва да съдържа не само интересно игрово действие, но и да изисква определено интелектуално усилие от страна на обучаваните. Реализирането и преживяването на играта чрез музика въздейства и подготвя малките ученици за по-нататъшното им развитие и изгражда емоционално-естетическо отношение към заобикалящия ги свят.

Ключови думи: игрова технология, музикално обучение, дейности

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Изучаването на учебното съдържание по предмета „Музика” в начален етап на основната степен на образование е сложен процес и се свързва не само с даване на знания и опит на малките ученици, а и с изучаване на основни правила на поведение и общуване, в резултат на което се формира тяхното музикално възпитание и светоглед. Особено важно е музиката да участва в разнообразни форми на обучение и преподаване, насочени към успешно реализиране на качествено образование.

Пълноценното натрупване на музикални компетентности е най-резултатно при практическите занимания, където децата постепенно развиват способностите си, натрупват представи и осъзнават смисъла на понятия, докато едновременно с това играят и се забавляват.

Целта на разработката е да се изследват, характеризират и представят проявления, полисемантично значение и възможности на играта в обучението по музика при малките ученици.

Задачи:

1. Разглеждане на теоретични постановки, свързани с играта и разсъждения върху игровите технологии в образователния процес.
2. Систематизиране и анализ на някои игрови варианти и форми на работа в учебното съдържание на урока по музика.
3. Представяне на методически и образователни аспекти за ролята и значението на музикалната игра в обучението.

2. КОНТЕКСТИ НА ИГРАТА В ОБРАЗОВАТЕЛНИЯ ПРОЦЕС

Играта в обучението е богатство от усещания и преживявания. В условията на играта децата започват да съобразяват своите интереси с интересите на другите. Това се изразява във възможността да се реализира общ замисъл, да се получи одобрението на участниците, да има взаимно разбиране и доверие помежду им при възлагане и изпълнение съдържанието на играта. Тя не е никакво допълнително средство за отмора, а е част от учебновъзпитателния процес, защото в своята същност съдържа елементи, които дават възможности на децата да учат играейки.

М. Кацарска и М. Годорова (2010) споделят, че игрите, използвани в общата структура на учебния процес, включват четири етапа: ориентация в играта - учителят определя темата, прави характеристика и обзор на нейните ходове и правила; подготовка за провеждане на играта - запознаване със сценария, разпределяне на ролите и идея за изпълнение и управление; провеждане на играта - учителят следи и контролира последователността на действията на участниците, оказва необходимата помощ, отчита резултатите; обсъждане на играта - анализ на изпълнението, дискутиране на възможности за начина на реализиране на съдържанието. Представената технология може да се каже, че е присъща само за определен вид образователни игри.

Относно съчетанието „игрови педагогически технологии” В. Делибалтова разглежда и анализира Г. Селевко, според който тази словесна характеристика включва достатъчно обширна група методи и начини за организация на педагогическия процес във формата на различни педагогически игри. „Смята се, че конструирането на такива технологии е възможно само ако се мислят като цялостно образувание, обединено от общо съдържание, сюжет, персонажи. Пример в това отношение е методиката на обучение на деца по теория на музиката на В. Кирюшин.” (Делибалтова, 2010, с.4)

В някои от трудовете си за играта И. Миленски обстойно анализира игровите технологии и техните характерни особености при използването им в образователния процес. Според автора понятието „игрова технология“ е с полисемантично значение и има различни смислови контексти и приложения, изразяващи се в следните характеристики:

„– като взаимосвързани процедури за целенасочено развитие на дейностните и педагогическите разновидности на играта;

– като съвкупност от методи, средства и форми за формиране на играта от нейното възникване в ранна възраст до развитието ѝ в живота на възрастните;

– като самостоятелна учебна дисциплина, чиято цел е формирането и развитието на играта във вид на технологии и процедури, свързани с организацията, ръководството и управлението на детската игра;

– като включване на новите информационни технологии за обучение, възпитание, развитие и развлечение на децата в играта...;

– като съвкупност и последователност на психологическите и организационните компоненти на развитие на играта...“ (Миленски, 2015, с.898)

В резултат на представените от автора смислови значения на понятието „игрова технология“ в образователния процес, можем да определим отношения на взаимосвързаности и различия между „игрова технология“ и характеристиките: игрови методи и форми на обучение; игрови процес и форма на организация на дейността; игрови компоненти и процедури за организация, ръководство и управление на детската игра; игрово възпитание, развитие и развлечение чрез използване на съвременните технологии за обучение.

В психологопедагогическата литература могат да се обособят някои от следните принципи (технология) на игрова дейност при обучението: игрови замисъл – същност и наименование на играта; познавателно съдържание – цел и знания на игровото действие; правила – определят хода и последователността на съдържанието; активност – свобода при изява на потребностите на участниците; комплексност – съвкупност от обединяване на умения и отношения, необходими за реализиране на игровите компоненти; проблемност – стимулира обучаваните към необходимостта от предлагане на решения и варианти; времево изпълнение (динамичност) на играта; занимателност – изразява се в емоционално отношение и несъзнателно увличане към игрова дейност; изпълнение на роли – има отношение към игровото моделиране, свързано с човешките дейности и съдържанието на играта; колективност – изразява се в съвместния характер на игровата дейност (работа в групи); моделиране – откриват се и се представят възможности за интерпретиране на художествения (музикално-художествения) образ; обратна връзка – отразява взаимодействието и взаимоотношенията между играчите; съревнование – проява на състезателен характер и активизиране на самостоятелната дейност; резултатност – оценка от игровата дейност и проследяване удовлетвореността на участниците.

Практиката показва, че при използване на игрови методи, дейности и действия в обучението учениците работят с повишен интерес, по-активни са и по-малко се изморяват, овладяват с по-голяма лекота образователни компетентности, чувстват се по-удовлетворени от постигнатите резултати. В процеса на игровото действие при участие на мисловните операции анализ, синтез, сравнение, обобщение знанията се затвърдяват, разширяват, задълбочават и систематизират, избягва се еднообразието, пробужда се интересът към учебния материал.

3. ОБРАЗОВАТЕЛНИ АСПЕКТИ НА МУЗИКАЛНАТА ИГРА

В обучението, когато учителят включва определен вид игра, е редно да се съобрази с това дали тя има връзка с учебното съдържание и целите на урока.

Част от игрите в съвременните актуални учебници по музика за началния етап са онагледени с илюстрации, видеоматериали, картинни „партитури“, а в книгите за учителя са дадени и конкретни методически идеи за реализирането им в урока по музика.

За осмисляне и затвърдяване елементите на музикалната изразност в обучението, учителят по музика често залага на игровия компонент. Осъзнаването на понятията мелодия, темпо, динамика, ритъм, тембър и т.н. може да се осъществи чрез форми на работа, свързани с конкретни музикални дейности и сполучливо подбран музикален репертоар – често това са програмни пиеси, чиито характер насърчава учениците към извършване на конкретни действия: възпроизвеждане на подходящи звукоподражания и движения; чрез използване на подръчни средства, материали и онагледявания, след което да се разработи и представи конкретно игрово съдържание.

Например, играта „Самолети“ в учебника по музика за втори клас (2017) на Г. Калоферова и колектив активизира музикалния слух на учениците за разграничаване на видовете мелодическо движение – с ръце се имитира полетът на самолетите надолу, нагоре или без промяна на височината, според тонововисочинните съотношения в звуковия пример. Независимо от игровия характер на задачата е необходимо да се следи за точното двигателно изпълнение.

Ритмичните модели в игрова форма са често срещани в учебниците по музика и представляват варианти, при които се редуват кратки и дълги срички както и техните нюанси – по-дълги, по-кратки, най-дълги и т.н.

В по-голямата си част ритмичните игри съдържат ритмични комплекси, разработени да съответстват на характера на конкретна музика. Целта е чрез тяхното осмисляне да се развие синхрон между музика и движение и между всички участници по време на изпълнението. Първоначално малките ученици е редно да изпълняват играта подражателно, което изисква от учителя предварително да се ориентира в музиката и да покаже ритмичните съчетания – нещо, което студентите – бъдещи учители от немусикално-педагогическите специалности трудно осмислят и не чак толкова успешно реализират по време на стажантската си практика. Чрез ритмичните игри се подпомага осъзнаването на съотношенията между различните тонови трайности и външния вид при записване на нотите, като обучаваните често се ръководят от графичен и/или аудиозапис. Чрез игрите с ритмично изговаряне на глас и наум на фрази от песни се осъзнава ролята на паузите и съответствията им спрямо нотите.

В нагледните примери от учебното съдържание обучаваните откриват как изговаряните от тях срички съответстват на конкретни нотни стойности – осмини, четвъртини, половини, цели ноти, организирани от съответния размер – 2/4, 3/4 или 4/4. За да се стимулира по-добре усвояването на съотношенията между тоновете трайности могат да се предложат ритмични игрови варианти, като на всеки вид ноти отговаря определено движение, а думите (сричките) от модела се изговарят ритмично.

За да са по-активни при изпълнение на задачи, изискващи концентрация и наблюдение, учениците привикват да се вслушват, разграничават и анализират чутото, свързват го с конкретни визуални изображения, след което учителят диагностицира уменията на обучаваните.

Възможностите на музиката да изразява настроения, да изобразява състояния, герои и сюжети се осъществява чрез тембрите на музикалните инструменти и състави, музикалните жанрове, музикалноизразните елементи и др. В това отношение авторските колективи на учебните комплекти по музика в началното училище предлагат игри, чрез които учениците развиват музикални компетентности, емоционална отзивчивост и знания за музиката. Ето например някои сюжетно-ролеви игри върху програмна музика с ясно изразена сюжетна линия и ярка илюстративност за изграждане на умения за елементарен анализ на музикалната образност:

- клавирната пиеса „Приказка за кокошката и лисицата“ в учебника за първи клас на Г. Калоферова и колектив (2016), в която първокласниците коментират музикалноизобразителните елементи, се изразява в изиграване на сюжета като пантомима с имитация на движенията на животните, с възможност за добавяне на кратки реплики и звуци на фона на музиката;

- игра „Котки и мишки“ в учебника по музика за втори клас на същия авторски колектив (2017) - докато слушат „Котешки марш“, децата разпознават маршова и валсова музика и реагират двигателно на смяната на пулсацията, характера и жанра;

- игра „Танц на неизлюпените пиленца“ (пак там) по музика на М. Мусоргски от цикъла „Картини от една изложба“ – учениците изпълняват две различни серии от движения, онагледени чрез видеоматериал в електронния учебник.

Движенията, с които се пресъздава музикалния образ от програмните пиеси „имат ролята на „превод“ при възприемане на музика, именно защото се изграждат въз основа на жизнения опит на детето, който е един вид асоциативно-ориентираща основа в процеса на разбиране на музикалната творба.“ (Бурдева, 2019, с.21-22)

Част от музикалните игри в първи клас са насочени в помощ на работата за развитие на речта – една от основните цели в добуквения период на ограмотяване.

Игрите за овладяване на нотите като белег за трайност подпомагат усвояването на времевите отношения в музиката и са изключително полезни за развитие на логиката, аналитичното и комбинативно мислене. Възможни игрови варианти за трети и четвърти клас в това отношение се представят в следните примери:

- Игра с изговаряне на текст, в който сричките имат различна трайност. Осъзнаването им изисква анализ на модели с включени в тях различни по времетраене нотни стойности.

- Учениците разпознават предварително написани ноти по външен вид и ги назовават. Учителят може да ги показва разбъркано, да ги изговаря с грешка, която децата да открият, и т.н.

- Класът се разделя на отбори. Дете от единия отбор поставя задача на участниците от другия отбор каква нота трябва да се напише.

- Учениците си изработват карти с различни по трайност ноти. При зададена карта на дете от единия отбор трябва да се „отговори“ със същата или с няколко карти - от другия отбор, които да са равни на съответната нотна стойност. Впоследствие участниците могат да разработят и карти със съответстващите им паузи.

Разглеждането на играта като „особена дейност, определяща съществуващите в момента физически състояния и социални установки на човека...“ (Леванова и др., 2006, с.12), дава основание да смятаме, че като игрова дейност в урока по музика можем да причислим изпълнението на конкретни движения и разнообразни двигателни активности. Това са случаите, при които се изиграва хоро, танцува се ръченица, импровизират се движения или се прави надиграване, като съответно се съблюдава ритмичното изпълнение и стъпките на учениците да бъдат в синхрон с музиката. Отделни деца могат да бъдат жури и да излъчат най-добре танцуващите помежду им.

Често учениците спонтанно започват да играят ръченица или хоро, тъй като те са познати от обучението им в доучилищния период. Практиката показва, че при ръченицата обичайно се изпълняват подскоци с ръце на кръста, без да се отчита характерното задържане в музиката. За осмисляне на пулсацията и за визуализиране на дейността могат да се разгледат схеми на изучаваните метруми на право хоро, марш, валс, пайдушко хоро, ръченица, дайчово хоро, чиито форми на работа да се обвържат с усвоения до момента музикален репертоар.

Игровото съдържание може да включва различни активности, изразяващи се в синкретично отношение между пляскане, свирене с детски музикални инструменти, танцови движения, изпълнение на текст, звукоподражания и др. Основно изискване е възможността за синхронизирано изпълнение по отношение на темпо, метроритъм и музикална фраза между отделните групи деца.

За да се затвърди представата, че в музиката мелодията може да съществува независимо от текста, както и да се доизясни понятието „песен“ като единство между мелодия и текст (при по-малките ученици), учителят може да реализира различни варианти на игри – например по зададен от него знак децата да пеят песен, като текстът на моменти се замени с неутрална сричка или подходящо звукоподражание („пуф-паф“, „би-бип“, „пи-пи“ и т.н.), съответстващи на характера и съдържанието на песента. Игровите действия е възможно да се изпълняват със и без музикален съпровод. Същевременно може да се работи и за осмисляне на понятието „мелодия“, като изразител на специфичната образност в музиката.

Текстът на играта с песен е носител не само на художествена, но и на познавателна информация. Според С. Димитрова комплексното въздействие и педагогическата универсалност на играта с песен се изразява в нейния синкретизъм от музика, текст и движение. Авторът споделя, че голяма част от игрите на нашите предци са „погълнати“ от съвременните компютърни игри, които не могат да развият метроритмичния усет така, както може да го направи играта с песен. (Димитрова, 2016, с.172-173)

От физиологична гледна точка липсата на игра означава липса на движение. Освен предвидените в обучението право хоро, ръченица, различни двигателни импровизации и др., на учениците се предлагат възможности за съчиняване на тематични танци – например Танц на оловните войници върху „Марш“ из балета „Лешникотрошачката“ на П.И. Чайковски, Танц на феите по „Танц на Бонбонената фея“ от същото произведение и др. Така обучаваните използват своите представи за жанрови белези и характер на музиката и могат да ги изразяват двигателно.

Обвързването на играта и взаимодействието ѝ с други музикални активности позволява съчетания от възможности и варианти за игроподобни форми на работа в обучението. Например, дадена песен може да се „разиграе“, като текстът се раздели между отделни групи ученици (момичета и момчета), а инструменталните интермедии между куплетите се озвучат с пляскане или с подходящи детски ударни музикални инструменти. В този контекст игровият компонент не може да съществува самостоятелно извън цялостния музикалноизпълнителски процес.

Елемент на традиционното в урока по музика е интерпретирането на играта като исторически възникнал процес, при който децата се запознават с действия и отношения, свързани с обичайно-обредната действителност. Тези игрови моменти можем да ги обвържем с българската музикалнофолклорна идентичност и в случая те не трябва да се разглеждат буквално като изпълнителска дейност в обучението.

Един от примерите за това са кукерските игри - повод да се поговори за традицията на кукерите като ритуал за прогонване на злите сили и отваряне на пътя на доброто в началото на годината. Знанията за кукерските игри и фолклорния обреден календар на българите могат да бъдат по-задълбочено представени чрез електронните медии или на живо.

Характерните особености на играта при обичаите и традициите е редно да се разглежда и коментира по отношение на приликите и разликите в битуването им според календара (зимни и пролетни), ограниченията за участие (мъже, момчета, момичета, деца), предназначението и символиката (в най-общ смисъл), характерно облекло и др.

4. ОБОБЩЕНИЯ И ИЗВОДИ

Игровите дейности и форми на работа в урока по музика:

✓ стимулират мисленето, изобретателността и импровизацията, и се стига до така търсената сериозност, при което музикалната игра се явява продуктивна естетическа дейност, свързана с практически резултат;

✓ създават възможност на играещите да действат, да извършват сложни мисловни операции, да активизират своята памет, по-непосредствено да запомнят конкретни понятия, да развиват определени музикалнопрактически умения и да встъпват в сложни комуникативни взаимоотношения;

✓ увеличат учениците както към музикалноигровия процес, така и от определения игрови резултат, чрез който те могат да покажат своите успехи и възможности, да излязат себе си. Обучаваните се включват в музикалните игри и заради самата игра, да се забавляват, в резултат на което неусетно се развиват музикални компетентности и се натрупва житейски опит.

5. Заключение

Занимателният, състезателният и емоционалният елемент на играта в музикалното обучение на малките ученици съдейства за по-леко и резултатно разкриване на учебното съдържание. Тя трябва да съдържа не само интересно игрово действие, но и да изисква определено интелектуално усилие от страна на обучаваните. Музикалното изкуство допринася за по-задълбочено осмисляне и претворяване на играта в образователния процес. Нейното реализиране и преживяване чрез музика въздейства и подготвя малките ученици за по-нататъшното им развитие и изгражда емоционално-естетическо отношение към заобикалящата ги свят. Музикалната игра е едно от най-важните средства за нравствено, физическо и умствено възпитание.

ЛИТЕРАТУРА

- Бурдева, Т. (2019). Играта драматизация в обучението по музика в предучилищна възраст. Пловдив, FastPrintBooks.
- Велева, А. (2013). Педагогика на играта. Русе, РУ „Ангел Кънчев“.
- Делибалтова, В. (2010). Играта в образованието – известното и неизвестното. *Списание на Софийския университет за електронно обучение*, 4.
- Димитрова, С. (2016). Метроритъмът – отправна точка при музикалното възпитание. Варна, Колор Принт-ПАК.
- Димитрова, С. (2016). Образованието в света и електронните учебници по музика (1. – 4. клас). Варна.
- Калоферова, Г., Сотирова, В., & Драганова, Р. (2016, 2017, 2018, 2019). Музика за 1., 2., 3. и 4. клас. София, Просвета.
- Калоферова, Г., Сотирова, В., & Драганова, Р. (2016, 2017, 2018, 2019). Книга за учителя по музика за 1., 2., 3. и 4. клас. София, Просвета.
- Кацарска, М., & Тодорова, М. (2010). Играта в обучението по математика в пети клас. *Математика и математическо образование*, София, 340-346.
- Леванова, Е., Соболева, А., Плешаков, В., Телегина, И., & Волошина, А. (2006). Игра в тренинге. Възможности игрового взаимодействия. Москва, Питер.
- Международен семинар „Образование за всички“. (2010). Предучилищно и начално училищно образование. *Научни трудове, том 1*, Шумен, Унив. изд. „Епископ К. Преславски“.
- Миленски, И. (2015). Същност на игровите технологии в образованието. *Педагогика*, 7, 897-904.
- Минчева, П. (2009). Музикалното възпитание в общообразователното училище. София, Просвета.
- Терзийска, П. (2020). Музикални дейности в подкрепа на приобщаващото образование. *Педагогика*, 1, 71-83.
- Тодорова, К., Терзиева, В., & Кадемова-Кацарова, П. (2018). Образователните игри в училище – изследване и анализ. *Образованието и изследванията в информационното общество*. Пловдив, 116-125.